

Antik Yunan Felsefesinde Empodekles, Platon ve Plotinius'da Aşk Tanımları ve Aşkın Tensel Olandan Tinsel Olana Seyri

Mavi Çınar¹

Özet: En bilinen anlamıyla kişinin karşı cinsine duyduğu arzulama olarak tanımlanabilecek aşkın, insanoğlunun zihin uğraşısı olarak felsefede ele alınışına dair ulaşabildiğimiz en erken kayıtlar *Antik Yunan*'ı göstermektedir. Edebiyat gibi alanlar ile kıyaslandığında, felsefe, aşk üzerine en az konuşan alanlardandır. Bu kısıtlı söylemlerin çoğu da *Antik Yunan* düşünürlerinden *Platon*'a aittir. Çalışma *Platon*'u merkeze alarak aşk üzerine eser vermiş üç filozofun kavram ve değerlendirmelerine değinecektir. Felsefede *aşk* tanımını ilk yapan olmasından ötürü *Empodekles* ile başlanmıştır. *Empodekles* aşkın tanımını “ilk hareket ettirici” olarak yaparken esas oğlan diyebileceğimiz *Platon*'un, aşkı “hareket ettirici” olarak yorumlamasına ilham olması açısından da önemlidir. Ardından *Platon* ve özellikle *Şölen* diyalogu konu edilir. *Antik Yunan*'da da sonrasında da aşk üzerine söylenmiş birçok tanımı anlayabilmek adına *Şölen* diyalogundaki konuşmacıların tartışmaları elzemdir. *Platon*'un tüm tanımlarını ve özellikle *Şölen* diyalogunu değerlendirdikten sonra aşkı, kendisinden sonra birçok filozofa da ilham olacak şekilde tanımlayan *Plotinus*'a bakılmaktadır. *Plotinus*, *Yeni Plâtonculuk* ile bir nevi kutsal dinlerin aşk algısına düşünsel zemin hazırlamıştır denilebilir. Çalışma, tüm bu kavramlara giydirilen içerikler yanında, dönemin, aşka hatta zaman zaman kadına bakışını; aşkın, dönemin entelektüel çevresindeki izdüşümünü tespit etmeye de çalışmaktadır. Din ile

1. Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Felsefe Bölümü.

felsefeyi aşk ile birleştiren bu birliği anlamanın yolu hem bu tanımlardan hem dönemin algısını anlamaktan geçmektedir. Bu nedendir ki, *tinsel aşk* üzerine yapılacak okumalar için *Antik Yunan*'daki bu üç isim önemli bir izlek oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Antik Yunan, Aşk, Eros, Philia, Demon, Diamon.

Giriş

“Felsefeye din yolu ile giren aşk”² kabulü üzerinden varılan noktanın “tinsel” olduğu durum göz önüne alarak irdelendiğinde “aşk” kavramını *Yeni Platonculuk*'tan özellikle de *Plotinus*'tan değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü genelde *Yeni Platonculuk*, özelde *Plotinus*, varlık düşüncesinde hem kendisinden önceki filozofların fikirlerini optimum bir alanda buluşturması açısından hem kendisinden sonra İslam, Hıristiyan ve Musevi ilahiyatını etkilemesi açısından “aşk” kavramı için ayrıcalıklıdır.

Latince aşk anlamına gelen *amor* (yahut *cupido*) Roma İmparatorluğu döneminde, elinde yayla okluk bulunan tombul, kanatlı bir çocuk olarak canlandırılmıştır. Sanatta çoğaltılan bu figür, Venüs'ün çevresinde uçuşur gösterilir. Pompei fresklerinin mitolojik sahnelerinde çok geçen Amores figürleri Batı sanatına Rönesans'la girmiş ve Rokoko üslubunun bir özelliği olarak XIX. yüzyıla kadar tutunmuştur (Erhat, 2015: 32).

Arapça “aşk” aşırı derecedeki sevgidir. Bu da maddi ve manevi şekillerde olur. Bir kadın göz önünde bulundurularak zevki ve cinsi cazibe ön planda tutulmak suretiyle oluşan aşk maddidir. Bunun platonik, hayali olanı da vardır (Platonik). Şairlerin aşkı böyledir. Bu aşk

2. Aşkın bu iki düzlemdeki seyri bugün ayrı kulvarların kavramları gibi görülse de aşk felsefeye din yoluyla özellikle de dünyanın varoluşu Tanrı'nın yaratıcı eylemleriyle açıklandığı ya da yaratıcı, yarattığı varlığın bütününe ya da bir parçasını seven en yüce güç olarak düşünüldüğü zaman girmiştir (Cevzici, 2005: 159).

genelde mecazidir. Hakiki aşk ise Allah aşkıdır. Cenab-ı Hak bir kudsi hadiste, “Ben gizli bir hazineydim, bilinmeyi arzu ettim, âlemi yarattım” buyurmaktadır ki, ilâhî aşkın kaynağı budur. Çünkü Allah’ı bilmek, tanımak ancak aşk ile olur. Allah’ı gerçekten seven kişi O’nun yarattıklarını da aynı şekilde sever. Yaratandan ötürü yaratılanı sever. Bu aşk güzele değil, güzelliğedir. Herkesi, her şeyi sevmektir. Varlıklarda tezahür eden Allah’ın sanatını, kudretini, rahmetini, lutfunu ibretle temaşa etmektir. Bu aşka bazen mecazi aşkla da ulaşılır. Bundan dolayı “mecazi aşk, gerçek aşkın köprüsüdür” denilmiştir. Gerçek aşka ulaşmak da ilimle olmaz. Nitekim Fuzuli bunu şu beytiyle çok güzel anlatmaktadır:

“Aşk imiş her ne var âlemde
İlim bir kil-u kal imiş ancak”

Bazı yazarlar (bkz. Cebecioğlu, 2017: 24) aşkı şiddetine göre şu şekilde sıralamaktadır: İrade, Muhabbet, Hevâ, Sakabe, Tebettül, Alaka, Vüluğ, Kelef, Şağaf, Aşk, Ülfet, Garava, Hullet, Teyemmüm, Valeh, Tedellüh, Velâ.

Öznel olarak da pek çok düşünür veya edebiyatçı tarafından aşk tanımları yapılmıştır. Hatta her aşığın kendince bir tanımı vardır aşk için... *Sabahattin Eyüboğlu*, en beğendiği tanımı *Hasanoğlu* köyünde bir vatandaştan duyar (aktaran Ergüven, 1995): “Sevdiğine kavuşamazsın aşk olur.”

Acıya dönüşen bekleme, ölümcül erosun önkoşuludur; beklemek, ölümlle sonsuzluğa ulaşacak tutkulu birlikteliğe yeryüzündeki katkıdır burada... Bu nedenle genç âşıklar için vuslat bir ütopyadır çoğunlukla; çünkü erotik yaşantıyı ölüm değil, yaşarken kavuşma bozar. Kavuşmamak, öte-dünyayı temsil eden ölümün yaşamdaki örneğidir. Bu anlamda beklemek (acıya tahammül), ölüm saatini bilmeye eşanlıdır, *vice versa*. Bir başka deyişle, ölüm, son nefesin verileceği an’ı bilip bekleme ve acı, tarihe mal olan büyük aşk öykülerinin değişmez sacayağını oluşturur daima... Aynı izlek, farklı bir biçimde Leyla ile

Mecnun'un öyküsünde de karşımıza çıkar; aşk, sonu ölümle biten umarsız bir bekleyiştir; seven kişi için “yaşarken mezarına kendisi bir taş olur” diyen Mecnun, gerçek aşkı kavuşma öncesi yaşar.

Leyla ile Mecnun gibi aşk menkıbelerinin ilhamı olan “tinsel” duygunun İslam coğrafyasındaki kaynaklarından biri de *sudur nazariyesi* olmuştur. *Sudur* en anlaşılır ifade ile tanrıdan taşıdığı bilincinde olan kulun ona doğru meylidir, bu meyilden doğan aşktır. İslam felsefesine özellikle Farabi³ ve İbn Sina'ya⁴ ve tasavvufun bilimum disiplinine büyük etkisi olmuştur. Plotinus'un “bir” kavramı ve bu kavrama yüklediği manalar, idealar fikri, varlık mertebeleri düşüncesi, varlıkların “ilk” olana duydukları aşk sebebiyle ona ulaşma arzusu ve ruhun ol-

3. “Bütün varlıkların kaynağı olarak gördüğü “ilk neden” kavramını; ondan varlığa gelen şeyin varlığı, ancak varlığını bir başka şeyin varlığına borçlu olan bir taşma (feyz) sonucudur ve ondan (ilk olan) başka olan herhangi bir şeyin varlığı onun kendi varlığından taşandır –*sudur*-. Bu bakımdan ondan varlığa gelen şeyin varlığı hiçbir şekilde onun nedeni değildir” der Farabi... Onun varlığının amacı, diğer şeyleri varlığa getirmek değildir. Bunun sağlaması olarak ise şu ifadeye başvurur: “...eğer böyle olsaydı, onun varlığının kendisinin dışında olan bir nedeni olurdu ve o İlk olan olmazdı.” Bu yüzden Plotinus'ta da olduğu gibi “taşma” şeklinde ifade edilmesi zaruridir (Farabi, 2004: 40-41).

4. Aşk Risalesi'nde İbn Sina aşk hakkındaki görüşlerini belirtmiştir. Yedi bölümden oluşan risalede aşkın içeriği ve bu içeriğin merhaleleri anlatılır. Bu yedi bölüm şöyledir: Birinci fasıl; her bir hüviyete aşk, kuvvetlerin sirayet etmiş olmasına dairdir. İkinci fasıl; canlı olmayan basit cevherlerde aşkın varlığı hakkındadır. Üçüncü fasıl; aşkın nebati suretlerde yani nebati nefslerdeki varlığına dair. Dördüncü fasıl; aşkın gıdalanabilme kuvvetine sahip olan varlıklarda gıdalanabilme kuvveti yönünden varlığına dairdir. Beşinci fasıl; zariflerin ve gençlerin güzel yüzlere duyduğu aşk hakkındadır. Altıncı fasıl; ilahi nefslerin aşkı hakkındadır. Son fasıl hatimedir. Aşk ontolojik açıdan ele alınır ve varlıkla ilişkisi irdelenir. Bu bağlam İbn Sina'ya felsefe ile ilişkilendirildiğinde daha net anlaşılmasını sağladığı alanı oluşturmaktadır. “Aşk, âşık ve “mâşuk varlığın mevcudundan kopanlardır” diye ifade etmeye çalışır kendini. Başka bir taşma hali daha karşımızdadır. Aşk bütün varlığın esasıdır ve her şey ondan doğar. İbn Sînâ'ya göre aşk Allah'ın varlığının bir delilidir. Varlık kavramı bir şeyin gerçekliğini ifade ederken o şeyin gerçekliğini de ortaya koymaktadır. İbn Sînâ'ya göre aşk varlıkların sebebidir (İbn-i Sina, 2000: 73).

gunlaşması gibi düşüncelerindeki tanıdık içerikler Türk-İslam medeniyetinin *Yeni Platonculuk*'tan aldığı ilhamın karşılığıdır. Bu makalenin izleği olan “felsefede aşk” kavramı ise Plotinus'tan sonra günümüze kadar “*sudur*” kavramı etrafında pek çok kez felsefe, ilahiyat ve edebiyat metinlerine konu olmuştur. İbn Sina'da aşk, Farabi'de aşk, diğer İslam filozofları ve edebi kişiliklerinde “aşk” çok kez *sudur nazariyesi* ile işlenmiştir. Antik Yunan felsefesinde *sudur* nazariyesinden önce gelen, Plotinus'a ilham olan isimlerin ve kavramların derli toplu irdelenmesi ile daha az karşılaşılır. Bu çalışma bu eksiği gidermek gayesindedir. Çalışma; Plotinus'un (kendisinin devamı niteliğinde de sayıldığı) çıkış noktası Platon; Platon metinleri denilince doğal seyirde beraberinde gelen Sokrates; “aşk” kavramını felsefede ilk kullanan isim Empodekles; tüm bunların aşka karşılık kullandıkları kavramlar ile beraber incelerken, bu üç filozof ile aşk kavramının tensel boyuttan tinsel boyuta doğru seyrinin Antik Yunan'daki izleğini edinmektedir.

Empodekles ve İlk Hareket Ettirici Olarak Aşk

Antik Yunan'dan daha önceleri de *Eros*, her şeyi birleştiren ve ölümsüz tanrıların doğumunu da bu birleşmeden sağlayan güç olarak kullanılmıştır. Buradaki fark, *Antik Yunan*'da ilk defa aşk, Empodekles ile *Eros* olarak ilk hareket ettirici görevindedir (Weber, 1991: 29). Bu nedenle felsefeden önce de aşk kavramına karşılık gelen *hareket ettirici* tanımlamasını felsefede ilk kullanan olarak *Empodekles* başlangıç alınmalıdır. *Empodekles*'ten başlayarak bundan sonra da kullanacağımız örneklerin tümünde aşk, kozmolojik bir boyuta doğru şekil alma eğilimindedir.

Empodekles tarafından sevgi ve ayrılık, aşk ve nefret; hem hareket ettirici hem de bir olan ve bu şekilde sıra ile elemanlar üzerinde hüküm süren kavramlar şeklinde ifade edilir. “İkilidir ölümlü şeylerin (öğelerin) doğuşu; ikili yok oluşu...” (Kranz, 1994: 111). Bu ikiliden kasıt sonsuz kuvvetler olan sevgi ve nefrettir. Bunlar, evrenin diğer tüm öğelerini arkalarında sürüklemektedir (Kranz, 1994: 112).

“Çift şey diyeceğim: Gerek tek bir bütün doğar
Çok şeylerden, gerekse çok şeyler biter “bir”den ayrılıp:
Ateş, su, toprak ve uçsuz yüksekliği havanın
Uğursuz nefret onlardan ayrı, ağırlıkça-bir her yanda,
Ve sevgi aralarında, eşit olan ence boyca.”

Empodekles bu mısralarda, tek tek şeylerin, evrenin gelişmesinin, birbirinin karşılığı olan iki devrede meydana geldiğini anlatır. Kranz’a (1994: 125) göre bir olanın parçalanarak pek çok ögelere ayrılması ve bunun karşılığı olarak da bu parçaların toplanarak bütünlük içinde yeniden Bir’e dönüşüdür. *Empodekles*, sevgi ile nefretin değerinin aynı olduğunu anlatmak için ağırlıklarının, uzunluk ve genişliklerinin birbirine uygun olduğunu söyler. Buna göre o, bu kuvvetleri aynı zamanda maddesel ve ruhsal olarak düşünür.

Aşk (filia, filotes, storge) birleşme prensibi, anlaşmazlık (neikos, eris, ekhthos) ayrılık prensibidir (Weber, 1991: 29). Bu iki prensip bir olduğu gibi, Bir’i de doğurur. Felsefeden aldığı ilham ile Bir’in derdinde olan İslam filozoflarının izlek edinmesi gereken yolun başlangıcı en azından bu nokta gibi görünmektedir. Bu nokta, Weber’de (1991: 29) daha anlaşılır ifade ile şöyle açılmıştır:

“Sevgi tüm elemanları birleştirir, bütün haline getirir ve bütün hali ile bir tek küresel cisim (dünya) üzerine koyar. Anlaşmazlık gelir ve hepsini parçalar. Toprak, hava, ateş ve havanın uçsuz bucaksız yüksekliği meydana gelir. Nefret ilk yaratmasını tamamlar. Dünyanın hâkimi artık kendisidir. Sevgi ile yolları ayırır ve herkes kendi sınıfını ayrı ayrı yaratmaktadır. İki de eşittir. Kavga devri başlamıştır. Ama nefret organizmaları, tek başına bu bütünlüğü ve birleşmeyi başaramamaktadır.”

Çünkü bütün bunların oluşumu, ancak dört elementin bir olması ile mümkündü ve bu bütünlük, birleşme, ancak sevginin ürünü olabileceği için sevginin önemi ve hep aranan olmasının önemi burada gizlidir.

Platon'da *Eros* Yerine Kullanılan, *Tiran, Diamon ve Philia* Kavramları

Antik Yunan düşünürleri tarafından üzerine konuşulmaya pek değer görülmeyen aşk en fazla *Platon*'da irdelendiğinden, tanımlar da daha çok *Platon* eserleri üzerinden oluşmaktadır. Schopenhauer (1997: 11), *Aşkın Metafiziği*'nde kendisine gelene kadar olan dönemin tamamını kastederek, öneminden kimsenin (özellikle de şairlerin) şüphe edemeyeceği aşk konusunda en fazla uğraşmış olan filozof diye *Platon*'dan bahsetmektedir. *Platon*, aşk üzerine olan görüşlerini, olgunluk dönemine ait olan diyaloglarından, alışılmışın dışında, *Sokrates*'in diyaloga hükmetmediği, demokratik bir diyalog diyebileceğimiz *Symposion*'da dile getirir. Mitlerle zenginleştirilmiş tam bir aşk bahsi denilebilecek *Symposion* (Şölen) diyaloguna ilave *Platon*'un *Devlet* kitabından da faydalanılmıştır. *Symposion*, diğer diyaloglarından farklı olarak *Sokrates*'in diyaloga tamamen hükmetmediği, daha demokratik olarak görülebilecek bir konuşma ortamıdır. Aşk kavramı üzerine oluşan farklı yorumların kaynağı da bu diyalogun seçilmesi ile oluşmuştur.

Aşk kavramının *Antik Yunan*'daki ismi *Eros*, ilkçağın en eski metinlerinden beri evrende birleşme ve üretmeyi sağlayan doğal bir güç olarak karşımıza çıkar. *Hesiodos* yaratılışı anlatırken *Khaos*'tan⁵ hemen sonra *Eros*'u sayar, onun etkisini insan dünyasında açıkça gördüğü halde, ilk tanrılar arasına nasıl yerleştireceğini bilemez ama bu evren-

5. Yunan mitograflarına göre, dünya var olmadan önce *khaos* vardı. *Khaos* sözcüğü Yunanca açık, boş olmak anlamına gelen "khainein" fiilinden türediğini düşünmekteyiz. *Khaos*'tan boşluk, daha biçime girmemiş, varlığa kavuşmamış öğelerin karışımı anlaşıldığı aşağıdaki tanımlardan bellidir. *Khaos*'u ayrıntılarıyla anlatan şair de *Ovidius*'tur. Onun *Dönüşümler* adlı eseri şöyle başlar (Erhat, 2015: 85): "Anlatmak istiyorum. / Değişen nesnelere yeni biçimler alışı. / Sizin işiniz bunlar, yardım edin bana başladığım işte ey tanrılar! / Ulaştırın bu türküme doğanın başlangıcından, / Günümüze değin, denizden, karadan bütün bunları kuşatan gökyüzü var olmadan, / Tek görünömlü evren içinde doğa, / *Khaos* deniyordu ona, kımıldamaz, biçimsiz, düzensiz ağır bir yığın, / Karmakarışık içinde nesnelere türlü türlü öğeleri."

sel ilkeyi yine de saymış olmak için dipnottaki şiirde⁶ olduğu gibi *Eros*, tanrıların da insanların da aklını başından alan olarak ifade edilir. Ama daha sonra *Eros*'un, devler, tiranlar gibi azman yaratıkların birleşmesinde ne gibi bir rol oynadığını tanımlamakta güçlük çeker, gide rek *parthenogenesis*, yani kendi kendiliğinden doğurma ilkesini bazı tanrısal varlıklar için sürdürür. *Hesiodos*'tan başka *Theogonia* ve *Kosmogonia*'larda da *Eros*'a yer ayrılır. *Orfizim* denilen ve şair *Orpheus*'tan geldiği ileri sürülen mistik akımda da *Eros*'un dünyayla birlikte kaostan çıktığına yahut da gecedен doğma evren yumurtası ikiye bölünüp yarı kabuğundan gök, yarı kabuğundan toprak ortaya çıkınca *Eros*'un da doğduğuna inanılmaktadır (Erhat, 2015: 3). Antik Yunan'da bu birbirinden farklı *Eros* tanımlarının her birinden ilham alarak karşılık bulan kavramlar ve iddialar ile karşılaşılacaktır.

Tiran

Eros'a ilk olarak *Platon*'un *Tiran* kavramı üzerinden bakıldığında daha ziyade Yunan'daki aşk algısını anlatmak için kullanılmış bir kavram olduğunu düşündürmektedir. Çünkü *Platon* bu kavramı övgü ve olması gereken olarak değil mevcut durum olduğunu ifade ederek, eleştirel olarak irdelemiştir. Bu kısım bir bakıma aşkın ne olduğundan çok ne olmaması gerektiğini ifade etmektedir denilebilir. *Eros* *Platon*'un *Devlet*'inde yetiştiricinin, eğiticinin ruh soyluluğuna ve bedenün güzelliğine duyduğu ölçülü sevgi (402d ve başka yerlerde), hakikatin, doğrunun bilgisine yönelik bahtiyarlık verici, doyurulmaz bir istek olarak (490b) ve duyuların en korkunç tutkusu, ruhun *demagogu*⁷ olarak (573a-b) üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır (Platon, 2006: 8). Ruhun özünün ve görevinin ne olduğu anlatıldıktan

6. “Khaos'tu hepsinden önce var olan, / Sonra geniş göğüslü Gaia, Ana Toprak... / Ve sonra *Eros*... / İnsanların da, tanrıların da ellerinden alır yüreklerini, akıl ve istem güçlerini.” (Erhat, 2015: 4).

7. Demagog: Halk önderi. (Olumsuz anlamda) ateşli konuşmalarla politik kışkırtmalar yapan kimse (Platon, 2006: 345, ayrıca önsöz dipnotu s.45).

sonra *Eros* da gerçek manada tanımlanmış olur.

Platon'un *Tiran* tanımı tutkuya karşılık gelen bir tanımdır. Hazların, zevk uğruna çıldırmış insanların içine yerleşmiş *Eros*, azgın ve bu uğurda her şeyi göze alan *Tiran* karakteriyle ifade edilir (Platon, 2006: 259):

“Şimdi bu tutkunun etrafına; ziyafetlerin, şölenlerin fûme (yoluyla yapılmış) yiyecekleri, kokular (parfüm ve yağlar), taç çelenkleri, şaraplar, taşkın zevk ve hazlar toplanıp onu besleyip çoğaltır ve bu eşek arısına özlemin iğnesini batırırlarsa,⁸ ruhun bu demagogu (tutku) çılgınlığın dürtülerinden bir muhafız oluşturur ve etrafta dolaşmaya başlar ve kendisinde hâlâ kalmış dürüst, hatta saygıdeğer dürtü ve düşünce (kalıntısına) rastlarsa, onları ya öldürür ya kendi içinden kovup atar. Sonunda bütün akli başında davranışları tamamen temizler ve sürükleyip getirdiği delilikle kendini ağızına kadar doldurur.”

Bu cümleleri ile önce *Tiran* bir karakterin tahlili yapılır. Bahsi geçen tutku, tam olarak bir *Tiran*'a karşılık gösterilir. Bu durumda *Eros* ruhu ele geçirmiştir artık... Sayısız arzunun yönettiği ruhun tatmin olmayan isteklerinin esiri olduğu noktada *Eros* maddi manevi boca etmekten aciz bıraktığı insanı her türlü haydutluğun da eşiğine getirir. *Devlet*'in, 9ncu Kitabında bu şekilde geçen *Tiran* yorumu ile zorba bir *Eros*'tan bahsedilebilir.

Eleştirel yaklaştığını düşündüren kısmına değinmek gerekirse, Platon'un itiraz ettiği zorbalık, bir bakıma dönemi ifade için tanımlanabilecek zorba tutku ve bu tutkuya karşılık tarif edilen aşk içerisinde kadının yokluğudur. Bu durum dönemin Grek dünyası için oldukça

8. Özlemin iğnesi... *Platon* burada Yunanca εφωχ diyor. Bu kavram hem özlem hem tutku hem aşk hem de bu aşkın tanrısı anlamına da geliyor. İnsanların özlemlerinin iğnesi, onları aşka tutsak eden bu büyük güç, bu zorbalığıyla bütün insanlardan ve tanrılardan daha kudretli bir tiran... *Platon* (2006: 373, 338, önsöz dipnotu) bu anlamı öne çıkartıyor.

normaldir. Günümüz ile kıyaslandığında absürt görülen bu durum ve dönemin seks kavramı, tarihin birçok döneminde, tek tanrılı dinlerden önce ve sonra olarak keskin ayırmalara sahiptir.⁹ Lakin *Platon* aile kavramını ve soyun devamını korumak amaçlı, kadını aşkın içine dâhil etme çabasına girmiştir.¹⁰ *Platon*'un geldiği nokta bugünün şartları düşünülünce tam olarak adaleti sağlamasa da kadın açısından dönemin şartları düşünülünce devrim niteliğindedir.

Platon için aile mefhumunu neyin tehdit ettiğini anlamak adına Şölen diyalogunda *Sokrates*'in güzelliğin özüne ulaşmak için ortaya koyduğu aşamalı yola bakılabilir (aktaran İrigaray, 2006):

“Bu yüce güzelliği elde etmek için, genç erkeklerin aşkı ile başlamamız gerekmektedir. Onların doğal güzellikleri ile başlayarak, kademe kademe kendimizi doğaüstü güzelliğe yükseltmemiz gerekmektedir: güzel bedenlerden güzel uğraşlara geçmeliyiz, ardın-

9. Aşkın doğal bir şey olduğu kesin. Çetin Bey (Altan) kadın erkek buluşmasının yerçekimi kanuna eşdeğer bir güdü olduğunu söylüyor. “Kadın erkek buluşması insanoğlu tarafından çeşitli nedenlerle, doğaya rağmen disipline edilmek istenmiştir. Gerek miras hukuku, gerek libidonun üretimsiz para getiren bir konu olmasından dolayı. Ama zaman zaman bunun özgürlüğe kavuştuğu dönemler de olmuştur. Bundan ‘400 sene evvel Güneydoğu’daki uygarlıklarda, örneğin Suriye’de, genç kızlar tapınaklarda erkeklerle sevişme deneyiminden geçmeden evlenemezlerdi ve genç kızların böyle bir aşk servisi vermeleri bir ibadetti.” Çetin Bey zamanla bunun değiştiğini, çok tanrılı dinlerden tek tanrılı dinlere doğru yönelindiğinde doğaya ait bazı güdülerin disiplin altına alındığını söylüyor ve ekliyor: “Bu aynı zamanda otoritenin, otorite olmasını ispat etmesiyle ilişkilidir. Yerleşik düzenlerde ister istemez insan ömrünü aşan mal mülk kalacaktır. Kime kalacaktır? Evin içinde doğana kalacaktır. Onun için ister istemez kadın erkek ilişkisinin disiplin altına alınması gerekmiştir.” (bkz. Tunç, 1995).

10. Atina’daki aile zaten günümüzdeki anlayışta şekillenen bireysel, manevi-entelektüel bir aileyle uzaktan yakından ilintili değildi; o dönemde doratik düşünce tarzını oğlan sevme ile birleştiren anlayışın, kadın-erkek ilişkisi bakımından da geçerli olması talebinin öne çıkmasıydı *Platon*'un endişesi... *Platon* o güne kadar erkek servisi *Eros*'un taşıya geldiği erkek kolektifine (cemaatine) kadınların da alınmasını talep ediyordu (bkz. *Platon*, 2006: 33, 23, önsöz dipnotu).

dan güzel bilimlere ve nihayetinde kendisi doğaüstü güzellik olan o yüce bilime geçmeliyiz ve bu bir başına güzelliğin özünün bilgisine olanak sağlar.”

Platon'un endişe ettiği nokta bu yolun ilk aşamasındaki bu tutkuya karşılık gelen *Tiran* kavramı içerisindeki kadının eksikliğidir. Çünkü dönemin şartlarında kadın, toplumdaki varlığı itibarı ile işleri yoluna koyan ve günlük hayatı idame ettiren, *Eros*'un alanına dâhil olamamış, Grekler için nüfusun devamından başka bir şey ifade etmemiştir. Bir başka deyişle aşk yaratılıştan eşit dağıtılmış bir hak değil, Grek erkek vatandaşlarının, en çok da aristokrat olanlarının anlama ve yaşama hakkı edindiği bir gerçekliktir. *Platon* kadını topluma katmak anlamında çabalarını anlamlı kılacak temelleri, kadını aşk tanımına dâhil ederek atmaktadır.

Diamon

Platon'un *Eros* yerine kullandığı bir diğer kavram *Diamon*'dur.¹¹ Şölen diyalogunda en etkileyici konuşmalardan biri olan *Aristophanes*'in konuşmasından ilham ile aşkın ara bir kategoriye dönüşmesi üzerine Tanrı olma özelliği yiter. Bilgelik ile cehalet, iyi ile kötü, güzel ile çirkin, ölümlü ile ölümsüz arasında bir Tanrı değil, *Diamon* olabilir. Mükemmellik değil kusur söz konusudur. Ve kusurlu yarıyı tamamlama ihtiyacı vardır aşkın. Oysa Tanrı mükemmeldir. Bu yüzden *Diamon* kavramının karşılığında *ilk hareket ettirici* gibi kavramlarda olduğu gibi tanrısal bir ifade bulunmamaktadır.

Aristophanes'in anlattığı hikâyeye göre; bir zamanlar iki cinsiyetten de pay alan üçüncü bir cinsiyet, dört kollu, dört bacaklı, tek bir boyun üzerinde iki yüzü olan hem bedensel hem zihinsel olarak ol-

11. *Diamon* kavramı Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat'ın yaptığı (ve *Hasan Ali Yücel Klasikleri* olarak yayımlanan) *Symposion* çevirisinde *cin* olarak karşılık bulmuştur. Eyüboğlu ve Erhat, *Diamon*'un Yunan dünyasında iyi ve faydalı sayılmasına rağmen Hıristiyanlıkla beraber şeytanı sembolize eder hale geldiğine dikkat çekmektedir (Erhat, 2006: 45).

dukça güçlü bir tür vardır. Kendilerine duydukları güvenle Tanrı'lara kafa tutan bu canlılar sonunda cezalandırılır. İkiye bölünürler. Böy-
lece güçsüz kalır. Artık bu bir hastalıktır *Aristophanes*'e göre ve iyi-
leşmek için zıt olan parçaları ile birleşmeleri gerekir. İnsanın aşktaki
amacı işte bu diğer yarıyı aramaktır. Güzel güzeli, iyi iyiyi arzula-
yamaz. Benzerler birbirini arzulayamamaktadır. Sonuç olarak arzu,
yoksunluktan kaynaklanmaktadır. Aşk bu tanımda cin kelimesi ile
yoksunluktur. Sevilen değil seven bir şeydir. Sevilenin mükemmelli-
ğinden mahrumdur (Platon, 2004: 74-79).

Hikâyeden de anlaşılacağı üzere *Diamon* kusurlu, eksik ve diğer ya-
rısını aramak için yaşayan arafta kalmış bir kavramın karşılığı olarak
aşkı tanımlamaktadır. *Platon*'un tanımlar arası çizgisini bir gelişme
seyri olarak ele almak gerekir ise; bedensel bir arzudan, tiran karakterli
“azgın bir Eros” tanımından mükemmel olma yolunda, diğer yarısını
arayarak kusurlu ama ideali olan bir kavrama dönüşmüştür aşk...

Philia

Philia, Platon için aşk ile ilgili konuşurken iki farklı anlamda kullandığı kelimedir. *Philia*'ya *dostluk* anlamı yükleyen aşka ilişkin felsefi sorun ilk kez *Lysis*'de ortaya koyulmuştur (Francis, 2004: 6-7). Aynı kavram *sevgi* yerine, olgunluk dönemi diyaloglarında, tensel boyuttan tinsel boyuta taşıyarak da kullanılmıştır.

Sevgi kavramını daha iyi anlamak için kavramın *Empodekles* ve *Sokrates*'deki anlamlarına da bakmak gerekir. *Empedokles*'te sevgi nefretle beraber, birleştirici ve ayırıcı güçler olarak, nesnelere varlığının sebebi, her şeyin her şeyi çektiği metafizik bir ilkedir (Kranz, 1984: 98). *Sokrates*'te ise sevgi tutkusallığı ve tenselliği öne çıkaran Sofistlerin aksine tinsel olanla ilgilidir. *Platon* ise sevgiyi, kendinden önce ortaya konulan tartışmaların ışığında *philia* ve ama özellikle *Eros* kavramları üzerinden felsefenin konu ve yöntemleri arasına dâhil eder ve kendinden sonraki ayrımlara kaynaklık eder. Bu bağlamda *Platon* sevgiyi, tensel boyuttan toplumsal ve tinsel boyuta değin

yüceltir. Aşk (eros) onda hem tinsel yaratıcılığın hem de ölümsüzlük ve hakikate erişmenin aracıdır. Siyasi bağlamında ise aşk onda toplumu bir arada tutan iksir, bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adalet gibi erdemlerin kaynağıdır (Kranz, 1984: 86).

Philia kavramına karşılık gelen sevginin tinsel olana varmak amaçlı kullanımının yanında ikinci bir kullanımı *dostluk* kavramıdır. *Platon* sevgi / aşk kavramını olgunluk dönemi diyalogları *Phaedros*, *Symposium* ve *Devlet*'te güzellik, ölümsüzlük temaları üzerinden hakikate eriştiren diyalektik yöntem dâhilinde ortaya koymuştur. Gençlik dönemi diyaloglarından olan *Lysis*, zaman zaman hem aşk hem dostluk yerine de kullanılarak bambaşka bir karşılık almıştır. Bu karşılık günümüz anlayışına yabancı olan ancak eski Grek dünyasında normal karşılanan yapıda kullanılır. Bu kullanıma sahip konuşmalar, antik uygulamada daha çok oğlan çocuklarına yönelik sevgi (*Päderastie*) olarak algılanan *Philia*'yı konu edinir. Yine diyalogda *Philia* üzerine yapılan tartışmalarda *Philia* ve *Eros* sözcüklerinin birlikte kullanıldığına şahit oluruz. *Platon*'un olgunluk dönemi diyaloglarından olan *Symposium* ise o zamanlar varlıklı erkeklerin kadınlı ve şaraplı sohbetlerine gönderme yapan *Eros* sözcüğünü merkezine yerleştirir (bkz. Aydın, 2014: 7).

Sokrates'in Eros Yorumu

Şölen diyalogu üzerinden aşk kavramının ne şekillerde yorumlandığına bakmak için *Sokrates*'in yorumunu irdelemek zorunludur. *Sokrates*'in *Lysis* diyaloguna bakışı ve aşk kavramını yorumu *Platon*'un *Philia* kavramını tinsel olarak yorumlamasına daha yakındır. *Aristophanes*'te¹² karşılaşılan, sadece insandaki birbirinden farklı yanların

12 *Aristophanes*, *Şölen* diyalogunun en ilginç konuşmacısıdır; *Eros* için “Tanrıların en insancılıdır ve *Eros*'un kudretini hakkınca hiçbir konuşmacı yeterince anlamamıştır. Anlasalardı çok daha fazla özen gösterir, adaklar adar, kurbanlar keserlerdi” der. *Aristophanes*'in anlattığı mitolojik hikâyede, *Androgynos* isimli üçüncü bir tür vardır. İnsanda ne varsa onda iki tanedir ve çift cinsiyetlidir. Yetenekleri fazla olan bu türü bu kadar adaklar sunarken yok etmeye kıyamayan Zeus, yeteneklerini

çekiminden kaynaklı, kendindeki eksiği tamamlama şeklindeki yorumunun tam zıddı olan *Şölen*'de “ortak iyi” olarak benzerine duyulan sevgi olduğunu dillendirmiştir. Bu nedenle de “diyalogda dostluk ve aşk iç içe geçmektedir” şeklinde yorumlanabilir. *Sokrates*'in bu yorumunu, *Şölen* diyalogundaki (Platon, 2009: 383-385) şu cümleler de desteklemektedir:

“Dostluk üzerine arzu ile beraber yaptığımız yorumlar eski çağlardan kalma bir çeşit masaldan başka bir şey değildir. Ama arzulayan ihtiyacı olan şeyi arzular değil mi? Demek ki ihtiyacı olan ihtiyaç duyduğu şeyin dostudur. Ve elinde olmayan şeye ihtiyaç duyar insan. Demek aşkta, dostlukta, arzuda insan kendine uygun olanı arıyor, bu apaçık ortadadır. Öyle ise sizin birbirinizin dostu olmanız mizacınızın da uygunluğundandır. Hülasa bir insan bir başkasını arzuluyorsa, ona tutkunsaydı; duyduğu arzu, aşk ya da dostluk, onunla sevdiği arasında bir ruh, kişilik, adet ya da görünüş uygunluğu bulunmasındandır. Öyle ise mizaç bakımından kendimize uygun olanı sevmek zorundayız. Samimi aşığı sevdiğinin de ister istemez sevmesi gerekir.”

Platon diyaloglarında tutku ve tutkunun konusu arasında ayırım yapan *Sokrates*, *Atina sokaklarında* “hiçbir şey bilmiyorum, Eros hakkında olmak dışında” vurgusu ile bilindiği ilk gençlik dönemlerinde, *Lysis* diyalogunda olduğu gibi aşk kavramına dostluk olarak şekil aldırmıştır. Tartışmanın konusu da *dostluk* üzerinedir. Dostluğun özü üzerine olan bu diyalogda ne seven ne de sevilenin dost sayılamayacağı, iyilik bakımından ortak özellikleri olanların dost sayılabileceği so-

azaltmak için başka bir çözüm arar. Sonunda insanları kesip ikiye ayırmaya karar verir. Böylece onları güçsüz kılar. Bu şekilde insanın iki cins halinde bölünmüş olmasını *Aristophanes* bir hastalık olarak betimler. İki cinsin bir araya gelmesi olan bütünlüşme ise insan doğasının iyileştirilmesidir. İnsanın aşktaki amacı, diğer yarısını aramaktır. Aşk, kişinin diğer yarısını bulma ve bu vesileyle iyileşmedir. Kısacası aşk, yaratılışımızdaki bu bütünlüğü arzulamadır (Platon, 2004: 74-79).

nucuna varılır. Hatta aşk kavramı içinde bu iyi olma üzerine ortak yanlar ve kötü olma üzerine ortak yanlar çekim oluşturmaktadır. Aşkta da tıpkı dostlukta olduğu gibi insan kendine uygun olanı arıyor sonucuna ulaşır. *Lysis* diyalogunda insan, aşkı, zıddı ile değil kendine “iyi” yönünden benzeyeni ile aramaktadır.

Görülen o ki *Sokrates*'in sevgi kavramındaki seyri *Platon*'unki ile paralellik göstermektedir. *Sokrates* sevgi kavramını önce dostluğun sonra arzunun konusu olarak ele almış, son olarak ise aşk, insanın iyiyi daima bünyesinde isteme arzusu olarak ölümlü bir doğanın doğurma (genesis) yoluyla gerçekleştirdiği ölümsüz olma arayışıdır demiştir. Fakat bunların hepsinden cayıp bunun için bir tekzip vaadinde de bulunmuştur. “Aşkın akıl-dışılığı gerçekte tanrısal deliliğin bir tipidir” der. Ruhun kanatlarını kaybetmeden önce (dünyaya düşme kastedilebilir) idealar evreni hakkında bildiklerini dünyada alıştırmalar yapmak sureti ile ancak kazanabilir ki, *Sokrates*'e göre bu kanatları ilk takan da filozofların ruhudur (Francis, 2004: 6-8).

Plotinus ve Demon Kavramı

Platon'un düşünce sistemini devam ettiren, belki daha doğru ifade ile kendisinden önceki filozoflarla sentezleyerek sunan *Yeni Platonculuk*, Tanrı sevgisine dönüşen ve her şeyin son nedeni olarak gördüğü aşkı, daha derinlemesine incelemiştir.

Plotinus (2008. 72-73), aşkın sadece ruhta meydana gelen bir duygudan ibaret olmadığını, onun aynı zamanda Tinsel-Varlık olduğu kanaatinde. Aşk yerine kullandığı *Demon* kavramını Tanrı yerine de kullanması bu kanaatin en net verisidir. *Plotinus* “aşk yerine tanrısal zekâyı temsil eden kavramı kullanarak aşkı *tanrı* olarak kabul etmektedir” de denilebilir. Felsefenin İslam ve Hıristiyan ilahiyatına ilham olduğu nokta buradan başlamaktadır. *Plotinus* için insan ruhunun tutkusu ve güzel bir nesne ile birleşme arzusu olan aşkın en kutsal hali Tanrı olduğunun fark edildiği halidir. *Plotinus*, kozmolojik ve mitolojik bağlamda aşkı şöyle yorumlamaktadır:

“Kimi zaman sadece güzelliğe sahip olmak kimi zaman da güzelliğe hissedilir âlemde akılla kavranabilir âlemin ebedî özlerinin geçici bir imgesini oluşturmak suretiyle türü devam ettirme zevki katılmak istenir. Tanrı olarak kabul edilen aşk, *Venüs Urania*’nın yani semavî ruhun tözel eylemidir ve Tanrısal zekâyı temsil etmektedir. *Demon* olarak kabul edilen aşk, halka yönelik *Venüs*’ün yani dünyaya bağlanmış olan aşağı ruhun oğludur. *Venüs*’le beraber evlilikleri düzenleyip yönetir. O, akılla kavranabilir olanın arzusudur ve birleşmiş olduğu ruhları kendisiyle birlikte yükselir. Gerçekten de tıpkı evrensel ruh gibi her bireysel ruh kendinde özüne bağlı bir aşkı tanımaktadır. Bu aşk eğer ait olduğu ruh maddeye karışmış durumda ise bir *Demon*’dur. Eğer ait olduğu ruh saf ise o zaman bir Tanrı’dır. Ancak aşkın, âlem olduğu kabul edilmez. Aşkların ve *Demon*’ların ortak bir kökeni vardır. Bunlar Tanrılar ve insanlar arasında aracı bir seviyeyi işgal etmektedir. Bununla beraber *Demon*’ların arasında yalnızca mevcudiyetlerini insan ruhunun iyiye duyduğu isteğe borçlu olanlar, aşkırlar. Diğer *Demon*’lar evrensel ruhun çeşitli güçleri tarafından bütünü için meydana getirilmişlerdir.”

Sonuç

Platon’un, insan kalbini bu dünyada aşk ile tanıştırmaya çalıştığı gibi görünse de, akıl-dışılığından mülhem bu dünyaya ait olamayacak kadar farklı olduğuna inandığı aşk kavramını, kutsal aşka ulaştırıp, *iyiyi isteme* arzusu üzerinden genişlettiği yol, *Yeni Platonculuk*’un da temellerinde vardır. Dolayısı ile İslam düşüncesinin de aşk üzerine ekseni aynıdır. *Plotinus*’da insan ruhunun iyiye duyduğu arzu ile *Platon*’un iyiye istemesi arasındaki benzerlik aşkın tinsel yolculuğun bir parçası, amacı hatta bazen kendisi olma noktasında ortak olan yanındır. Bu nokta tinsel aşk’ın, Tanrı’yı arama yolundaki seyrinin ilahiyattan bağımsız olduğunun, hatta düşünce yönü ile ilahiyatı eğitici düzeyde olduğunun ve çok daha eskilere dayandığının ispatıdır.

Buradan hareketle “*Platon*’un *Şölen* diyalogundan aşk kavramına yönelik çıkan tüm düşünce disiplinleri bugüne kadar gelen her aşk tanımını içinde vardır” da denebilir. Mesela *Aşkın Metafiziği*’nde *Schopenhauer* (2016: 4), tutkulu aşkın en temel özelliğini, dünyaya getirecek çocuğun mükemmele en yakın olması adına, kadın ya da erkeğin aşk ile kendinde olmayan, eksik yanlarını tamamlayarak çiftleşme çabası olarak yorumlar. Bu da Grek düşüncesinin Ortaçağ felsefesini etkilediğini göstermektedir (Cevizci, 2008: 13).

Görülmektedir ki, *Plâtoncu* aşk ile zıt görülen bu aşk tanımları da yeryüzündeki bütün aşk tanımları gibi *Şölen* diyalogunun içinden çıkmıştır. Zira *Schopenhauer*’un bu görüşü *Aristophanes*’in görüşü ile aynıdır. *Aristophanes* de aşkın bir tür hastalık olduğunu iddia ederken, tıpkı *Schopenhauer* gibi, kusurlu yanını tamamlayıp iyileşme motivasyonunda bir duygu olduğunu savunur. *Şölen*, dikte etmeyen, demokratik üslubu ile tüm konuşmaların özgün ve özgür söylemlerine izin vermiş; bu yöntem aşk ile ilgili kurulabilecek cümlelerin tamamının, kendi haklılıkları payınca kurulmasına olanak sağlamıştır. Bu nedenle bugün “hala aşk üzerine konuşmak isteyen her düşünürün *Şölen*’deki bir konuşmacıdan veya bir kaçından ilham ile hareket ediyor olması olağan hatta buna mecburdur” dahi denebilir.

Platon’un düşünce sistemini devam ettiren *Yeni Platonculuk*, Tanrı sevgisine dönüşen ve her şeyin son nedeni olarak gördüğü aşkı, daha derinlemesine incelemiştir. *Plotinus* da aşkın sadece ruhta meydana gelen bir duygudan ibaret olmadığını, onun aynı zamanda tinsel varlık olduğu kanaatindedir. Aşk, *Plotinus* için insanın ve diğer varlıkların nasıl meydana geldiğini anlatan sistemli bir kaynaktır. *Plotinus* üzerine yapılmış bir çalışmada (Kurtoğlu, 2000: 33-49), aşkın evrenin biricik hareket ettiricisi olarak Bir’e olan yolculuğu şöyle anlatılmaktadır:

“İnsanın doğada gördüğü iyi ve güzel her şey, Tanrı’nın habercisidir. Bunları duyumsamak için ise birleştirici bir güç olan aşk, insanı harekete geçirici ve Tanrı’ya ulaşma isteğini uyandıran potansiyel olarak karşımıza çıkmaktadır. *Plotinus*, bu düşüncesiyle aşkın,

evrenin tek aktif ilkesi olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü Bir yani Tanrı aşktır. Tanrı'nın birliğinin kendisinden aşağıya gidildikçe varlığın her kademesinde kendisinden biraz daha farklılaşmış olarak mevcudiyet kazanmaktadır. Tüm var olan çokluğu yeniden birliğe ulaştırma garantisini de varlıkların yapısına yerleştirmiştir. Bir'e ulaşma, ruhun doğasında olan dönme hareketi ile tikel bedensel varoluştan kurtulup ilahi olanla birleştirmeye olanak tanımaktadır. İşte bu hareket, kendisini yukarıya, yeniden Bir'e ulaştıracaktır. Ruhun bu hareketin yolunu bilmesi ise önceden kendisine verilmiş olan ilahi "iyi"den kaynaklanmaktadır. Ruh önce kendine dönerek kendini tanıır, bilir. Sonra doğadan ilahi duyumları sezerek asıl vatanını hatırlar. Tüm bu hatırlama ve memlekete yönelik, aşkın kılavuzluğunda ve yoğunluğunda gerçekleşmektedir.

Böylece *Empodekles*'te nefretle beraber nesnelere birleştirip ayırarak evrenin varlık sebebi olan sevgi; *Sokrates*'te tutsaklığı ve tenselliği öne çıkartan sofistlerin aksine tinsel olan sevgi; *Platon*'da hem tinsel yaratıcılığın hem de ölümsüz hakikate erişmenin sırrı olan sevgi, farklı isimlerle de olsa Antik Yunan boyunca "Bir" olana doğru bir yolculuk olarak ilerlemiştir. *Plotinus*'un "Bir" ile geldiği nokta hem tüm bu filozoflardan ilhamlıdır hem evren ve varlığı kavrayan tarafıyla bambaşkadır. Dolayısıyla "Plotinus, Platon'un bir şârihi, bir taklitçisi olarak değil bilakis ona ekledikleri ile yeni bir akıma sebep olmuştur" denilmelidir (Kurtoğlu, 2000: 6).

Plotinus, *Platon*'un aşkla Tanrı'ya, güzele ve ölümsüzlüğe ulaşma konusundaki düşüncelerini, *Bir*'den çokluğun taşması diyebileceğimiz *sudûr* öğretisiyle dini ve mistik boyutlara taşımıştır. *Sudûr*, felsefe terimi olarak, kâinatın meydana gelişini yorumlamak üzere tasarlanmış olup, yokluktan yaratma inancından farklı bir düşünceyi ifade eder. Bu kelime yerine akmak, fışkırmak, taşmak manasındaki "feyz" de kullanılır. Batı dillerinde *sudûr procession*, feyz ise *emanation* terimleriyle ifade edilir (Kaya, tarih yok).

Sudûr kavramı ile mevcut olanın vücut olan varlığı yaratması Tanrı

için bir varlık amacı olacağından *yaratılış* için geriye kalan tek açıklama, *Plotinus*'ta da *İbn Sina*'da da *Farabi*'de de *sudûr* olarak karşılık bulur. Yaratıcıyı daha prestijli var etme amacı ile var olmayan, “kendinde var olan” bir yere taşımışlardır. O vardır. Ne var ise ondan taşmıştır. Bu yaratmaya kadri olmamasından değil ihtiyacı olmamasından, varlık amacının olmamasından, sadece var olmasından kaynaklı bir *sudur* halidir.

Hülasa, varlık öğretisi olarak, metafizik ve idealizm anlayışıyla, kendisinden önceki *Antik Yunan* düşünürlerinden daha farklı bir düzlemde düşünen *Plotinus*, İslam Felsefesi'ndeki *sudûr* kavramının da temeli olan *sudûr* öğretisini geliştirmiştir. Günümüze kadar gelen ve *tasavvuf* başlığı altında ele alınmış olan *tinsel aşk*, aslında çok daha gerilerden, tenselden tinselle doğru ilerleyen bir ivme ile *felsefe*'den gelmiştir. Aşkın tarihi, düşüncenin tarihine eşlik etmekte iken tinsel aşkın tarihi ise zannedildiği gibi *üç büyük din* kaynaklı değildir. Tinsel aşk felsefedeki ilk tanımlarını *Empodekles*'den itibaren vermeye başlayan, *Platon* ile en fazla sayıda yazılı metini veren, *Platon*'un devamı niteliğinde sayılabilecek *Plotinus* ve *Yeni Platonculuk* ile kutsal dinlere ve öğretilere de ilham teşkil eden, çok daha kadim bir öğretilerdir.

Abstract: Love can be described as the desire of the opposite sex. This word is theorized with this most known meaning, in the philosophy and we it's the earliest records points Ancient Greece. Compared to literature or others, philosophy is one of the least dealing disciplines with love. Philosophy's limited discourses about love belong to the ancient Greek philosophers, especially Plato. The study will focus on the concepts and evaluations of three philosophers who have written work on love by centring on Plato. It was started with Empodekles who was the first to make the definition of love in philosophy. He is also important for inspiring Plato's ideas that mentioned especially at the Feast dia-

logue. The discussion of the speakers about love, in the Feast, is essential in order to understand many definitions of ancient Greece and later. The study, in addition to all, also tries to determine; looking at the love and woman, the projection of the concepts at the period in the intellectual environment. The way to understand this unity that combines love with philosophy and religion passes from understanding the perception of the term and both of these definitions. For this reason, these three names in Ancient Greece constitute an important aspect for the readings on spiritual love.

Keywords: Antique Greece, Love, Eros, Philia, Demon, Diamon.

Kaynakça

- Aydın, Hasan** (2013), **Mitos'tan Logos'a Eski Yunan Felsefesinde Aşk**, İstanbul: Bilim Gelecek Yayınevi.
- Cevizci, Ahmet** (2005), **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Cevizci, Ahmet** (2008), **Ortaçağ Felsefesi Tarihi**, Bursa: Asa Yayınları.
- Cebecioğlu, Ethem** (2017), **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, İstanbul: Otto Yayınları.
- Erhat, Azra** (2015), **Mitoloji Sözlüğü**, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Farabi** (2004), **İdeal Devlet / El-Medinetü'l Fazla** [Çeviri: Ahmet Arslan], Ankara: Vadi Yayınları.
- Francis, E. P.** (2004), **Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü** [Çeviri: Hakkı Hünler], İstanbul: Paradigma.
- Irigaray** (2016), "Büyücü Aşk: Platon'un Şölen'inden Diotima'nın Konuşmasına Dair Bir Okuma" [Çeviri: Onur Varolun ve F. Betül Tatlı], **Özne Dergisi**, Bahar 2016, Sayı 24.
- İbn-i Sina** (2000), **Aşk Hakkında Risale**, İstanbul: Sır Yayıncılık.
- Kaya, Mahmut** (Tarih Yok), **Sudûr**, DİA, Cilt XXXVII.
- Kranz, Walther** (1984), **Antik Felsefe Metinler ve Açıklamalar** [Çeviri: S. Y. Baydur], İstanbul. Sosyal Yayınları.
- Kurtoğlu, Zerrin** (2000), **Plotinus'un Aşk Kuramı**, Bursa: Asa Yayınları.

- Ovidius**, Naso P. (1994), **Dönüşümler** [Çeviri: İsmet Zeki], İstanbul: Payel Yayınları.
- Platon** (2006), **Devlet** [Çeviri: Cenk Saraçoğlu ve Veysel Atayman], İstanbul: Bordo-Siyah Yayınları.
- Platon** (2004), **Şölen-Dostluk** [Çeviri: Cüneyt Çetinkaya], İstanbul: Bordo-Siyah Yayınları.
- Platon** (2009), **Diyaloglar** [Çeviri: Teoman Aktürel], İstanbul: Remzi.
- Plotinus** (2008), **Enneadlar** [Çeviri: Haluk Özden], İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.
- Schopenhauer**, Arthur (1997), **Aşkın Metafiziği** [Çeviri: Selâhaddin Hilav], İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Tunç**, Ayfer (1995), “Aşk İyidir” [Çetin Altan’la Söyleşi], **Cogito** (4), Bahar 1995, Aşk Sayısı.
- Weber**, Alfred (1991), **Felsefe Tarihi** [Çeviri: H. Vehbi Eralp], İstanbul: Sosyal Yayınları.